

UNIWERSYTET MEDYCZNY W LUBLINIE

Klinika Chorób Płuc i Reumatologii Dziecięcej, II Katedra Pediatrii

20-093 Lublin, ul. Prof. A. Gębali 6
tel. 81 71 85 477; e-mail pulmonologia@uszd.lublin.pl

Lublin, dnia. 15.12.2023 r.

Prof. dr hab. n. med. Violetta Opoka-Winiarska
Klinika Chorób Płuc i Reumatologii Dziecięcej,
II Katedra Pediatrii
Uniwersytet Medyczny w Lublinie
ul. Prof. A. Gębali 6, 20-093 Lublin
e-mail: violetta.opoka-winiarska@umlub.pl

RECENZJA ROZPRAWY NA STOPIEŃ DOKTORA NAUK MEDYCZNYCH I NAUK O ZDROWIU W DYSCYPLINIE NAUKI O ZDROWIU

Mgr Iwony Celiny Bujek-Kubas

pt. Analiza czynników wpływających na sytuacje trudne i radzenie sobie
ze stresem u Polaków na emigracji w Holandii

Promotor: Prof. dr hab. Ewa Mojs

Kolegium Nauk o Zdrowiu

Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Migracja jest stałym, ale obecnie narastającym zjawiskiem o bardzo złożonym podłożu. W Polsce migracja dotyczy wielu młodych ludzi, pomimo stosunkowo dobrej sytuacji ekonomicznej kraju i szerokich możliwości kształcenia oraz pracy.

Niezależnie od czasu i przyczyny zmiany związane z migracją mogą być powodem występowania stresu, a następnie zaburzeń zdrowia psychicznego. Analiza czynników wpływających na stres powiązany z migracją pozwala na zdefiniowanie problemów,

a następnie ustalenia możliwości interwencji w celu pomocy i zmniejszenia skutków. Dlatego podjęty w rozprawie doktorskiej temat uważam za aktualny i odpowiadający na potrzeby aktualnego problemu społecznego.

Przedstawiona do recenzji rozprawa na stopień doktora nauk medycznych mgr Iwony Celiny Bujek-Kubas przygotowana pod kierownictwem prof. dr hab. Ewy Mojs w sposób kompleksowy analizuje czynniki wpływające na radzenie sobie ze stresem w grupie Polaków na emigracji w Holandii z uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19.

Dokładne cele rozprawy Doktorantka przedstawiła w postaci 5 punktów. Dotyczą one

- powiązań pomiędzy stylami radzenia sobie ze stresem, wsparciem społecznym i psychologicznymi konsekwencjami emigracji,
- różnic poziomu odczuwanego stresu, poczucia lęku, zadowolenia z życia i przeżywanych emocji w okresach przed i w trakcie pandemii COVID-19),
- związku pomiędzy temperamentem i poszczególnymi stylami radzenia sobie ze stresem a konsekwencjami psychicznymi wynikającymi z emigracji,
- wpływu czasu spędzonego za granicą na wybór stosowanych strategii radzenia sobie ze stresem oraz otrzymywaną pomoc,
- organizacji opieki zdrowotnej w Holandii w dobie pandemii.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska oparta jest na cyklu 5 publikacji, w których Doktorantka jest pierwszym autorem:

1. Bujek-Kubas IC, Kopczyński P, Mojs E. Styles of coping in a stressful situation, social support and psychological consequences in emigrants from the Netherlands. *Journal of Medical Science*. 2020;89(4):229–238 (punkty wg MEiN: 20)
2. Bujek I, Teusz G, Mojs E. Time spent in exile and applied stress coping strategies, received social support and the mental consequences of emigration stress. *Academy of Music in Poznań*. 2020:341–359 (punkty wg MEiN: 20).
3. Bujek-Kubas IC, Mojs E. Organization of the healthcare in the Netherlands during the pandemic COVID-19. *Pol Prz Nauk Zdr*. 2020;1(62):122–128 (punkty wg MNiSW: 5).

4. Bujek-Kubas IC, Mojs E. Environmental stress and the quality of life connected with COVID-19 among people in Poland and the Netherlands. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*. 2021;34(2):177–188 (IF 2,0; punkty wg MEiN: 100).

5. Bujek-Kubas IC, Mojs E. Temperament and styles of coping in a stressful situation and psychological consequences resulting from emigration. *Neuropsychiatry and Neuropsychology*. 2022;17(1):49–57 (IF 0.5; punkty MEiN: 40).

Wszystkie artykuły zostały opublikowane w języku angielskim i ukazały się w recenzowanych czasopiśmie w latach 2020-2022. Suma punktów współczynnika wpływów dla cyklu (Impact Factor) wynosi 2,5, natomiast suma punktów MEiN: 185.

Przedstawiona do recenzji rozprawa zawiera 123 strony. Składa się z 51 stron wydruku komputerowego, następne 72 strony zawierają kopie artykułów stanowiących cykl rozprawy oraz oświadczeń współautorów o udziale w przygotowaniu artykułów, ostatnie 2 strony zawierają kopię zgody komisji bioetycznej na przeprowadzenie badań. Pierwsza część zawiera w kolejności: przedstawienie wykształcenia i aktywność naukowej doktorantki, wstęp, omówienie prac wchodzących w skład cyklu rozprawy, wnioski, piśmiennictwo, podsumowanie znaczenia poznawczego badania, streszczenia w języku polskim i angielskim. Pozostałe części to wspomniane powyżej kopie artykułów stanowiących cykl publikacji, pisemne oświadczenia współautorów oraz kopia uchwały Komisji Bioetycznej.

W części dotyczącej aktywności naukowej Doktorantki zwraca uwagę szerokie wykształcenie i umiejętności potrzebne do prowadzenia przedstawionych w rozprawie badań, w tym studia podyplomowe w tematyce psychotraumatologii i psychoterapii psychodynamicznej, liczne szkolenia i czynne udziały w konferencjach.

Wstęp w sposób szeroki i wyczerpujący prezentuje problem badawczy oraz wprowadza w temat rozprawy. Doktorantka przedstawiła aktualne dane dotyczące emigracji polskiej w Holandii. Wg tych danych liczba Polaków migrujących do Holandii z każdym rokiem wzrasta i obecnie stanowią oni największą grupą spośród ponad 800 tys. zagranicznych pracowników w Niderlandach. Doktorantka opisała przyczyny emigracji oraz pozytywny i negatywny wpływ emigracji na procesy psychospołeczne, a także wykazała ważność pojętego problemu badawczego. Wśród negatywnych skutków migracji Doktorantka zwróciła uwagę na poczucie dyskryminacji.

W następnej części rozprawy Doktorantka szczegółowo omawia prace wchodzące w skład cyklu rozprawy.

Tematem pierwszej publikacji wchodzącej w skład cyklu (Bujek-Kubas IC, Kopczyński P, Mojs E. Styles of coping in a stressful situation, social support and psychological consequences in emigrants from the Netherlands. *Journal of Medical Science*. 2020;89(4):229–238.) są style radzenia sobie w sytuacjach stresowych, z uwzględnieniem wsparcia społecznego oraz konsekwencje psychologiczne u emigrantów w Holandii.

Badanie przeprowadzono w grupie u 96 polskich emigrantów mieszkających w Holandii w wieku od 31 do 50 lat od 1 roku do 20 lat. Jako narzędzie badawcze zastosowano odpowiednie skale i kwestionariusze.

W mojej opinii wnioski z tego badania mają istotną wartość praktyczną dla planowania i prowadzenia działań wspierających migrantów. Doktorantka wykazała niewielkie związki między wsparciem społecznym a psychologicznymi konsekwencjami stresu emigracyjnego. Pozytywne uczucia i satysfakcja z życia za granicą mogą pomóc emigrantom lepiej radzić sobie ze stresem poprzez stosowanie konstruktywnych strategii radzenia sobie. Negatywne uczucia i lęk mogą natomiast wpływać na mniej efektywne te strategie. Wsparcie emocjonalne odgrywa istotną rolę w psychologicznych konsekwencjach stresu emigracyjnego, a emigranci otrzymujący większe wsparcie emocjonalne, mają zazwyczaj przewagę uczuć negatywnych nad pozytywnymi.

Druga publikacja cyklu (Bujek I, Teusz G, Mojs E. Time spent in exile and applied stress coping strategies, received social support and the mental consequences of emigration stress. *Academy of Music in Poznań*. 2020:341–359) podejmuje ważny temat zależności czasu spędzonego na emigracji i stosowanego radzenia sobie ze stresem, otrzymanego wsparcia społecznego oraz konsekwencji psychicznych stresu emigracyjnego. Podobnie jak w pierwszym badaniu, obserwacją objęto 96 polskich emigrantów mieszkających w Holandii. Czas pobytu na emigracji wynosił od kilku miesięcy do 20 lat.

Interesującym wynikiem badania jest wykazanie zmian strategii radzenia sobie ze stresem u emigrantów wraz z wydłużającym się czasem pobytu za granicą. Osoby, które mieszkają za granicą przez dłuższy czas, częściej stosują strategie radzenia sobie skoncentrowane na emocjach. Badanie wykazało także częstsze występowanie dysfunkcjonalnego radzenia sobie poprzez zastępcze działania. Także długość pobytu za granicą różnicowała rodzaje otrzymywanego wsparcia. Osoby, które mieszkały za granicą powyżej 10 lat, częściej otrzymywały wsparcie społeczne, materialne, instrumentalne

i poznawcze niż osoby, które mieszkały za granicą do 3 lat. Wnioskiem praktycznym jest potwierdzenie potrzeby i znaczenia wsparcia psychologicznego dla emigrantów, zwłaszcza tych, którzy przebywają za granicą przez dłuższy czas. Ważna jest również różnorodność form wsparcia: społecznego, materialnego, instrumentalnego i poznawczego, w celu radzenia ze stresem i dostosowywania się do nowych warunków życia za granicą i minimalizowania negatywnych skutków psychicznych związanych z emigracją.

Trzecia publikacja dotyczy organizacja opieki zdrowotnej w Holandii w dobie pandemii Covid-19 (Bujek-Kubas IC, Mojs E. Organization of the healthcare in the Netherlands during the pandemic COVID-19. *Pol Prz Nauk Zdr.* 2020;1(62):122–128.). Celem niniejszego artykułu była prezentacja organizacji opieki zdrowotnej w Holandii w dobie pandemii. Holenderskie podejście przeciwko COVID-19 miało na celu maksymalne kontrolowanie zakażeń, nieprzeciążanie opieki zdrowotnej i ochronę osób w trudnej sytuacji społecznej. Autorzy porównali system finansowania i organizacji opieki zdrowotnej ambulatoryjnej i szpitalnej. Praktyczne znaczenie może mieć wskazanie elementów możliwych do naśladowania w polskiej opiece zdrowotnej w zakresie współpracy w ochronie zdrowia, polityki społecznej, senioralnej i systemu edukacji medycznej. Jedną z ważnych propozycji jest przeniesienie działań ze szpitali do POZ i miejsca zamieszkania oraz poszerzenie oferty usług socjalnych i medycznych i wsparcia społecznego. Inną interesującą propozycją jest opieka koordynowana ze wskazaniem lekarza rodzinnego jako koordynatora. Celem jest nie tylko poprawa organizacji przebiegu terapii, ale też obniżenie kosztów.

Tematem następnej publikacji cyklu był stres środowiskowy i jakość życia związana z Covid-19 wśród ludzi w Polsce i Holandii (Bujek-Kubas IC, Mojs E. Environmental stress and the quality of life connected with COVID-19 among people in Poland and the Netherlands. *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health.* 2021;34(2):177–188.) Celem badania było zbadanie różnic przed i w trakcie pandemii COVID-19 w poziomach odczuwanego stresu, lęku, satysfakcji z życia i doświadczanych emocji. Badanie zostało przeprowadzone w Polsce i Holandii objęło 3 grupy: Polaków mieszkających w Polsce, Polaków mieszkających w Holandii i Holendrów. W tej pracy zwraca uwagę ocena wpływu interwencji zdrowia publicznego w zakresie zdrowia psychicznego. Zwrócono uwagę, że wdrożenie środków dystansu społecznego, chociaż ważne dla ograniczenia epidemii, doprowadziły do różnych negatywnych konsekwencji psychologicznych związanych

z przedłużającym się okresem kwarantanny, zaburzonej rutyny i braku odpowiedniego zaopatrzenia i informacji o chorobie. Środki dystansu społecznego są ważnym elementem strategii w okresie pandemii, niemniej poznanie skutków psychologicznych takiej inferencji powinno mieć odniesienie na opracowywanie strategii postępowania.

Ostatnia, piąta praca z cyklu dotyczyła temperamentu i stylu radzenia sobie w sytuacji stresującej w odniesieniu do konsekwencji psychologicznych wynikających z emigracji (Bujek-Kubas IC, Mojs E. Temperament and styles of coping in a stressful situation and psychological consequences resulting from emigration. *Neuropsychiatry and Neuropsychology*. 2022;17(1):49–57). Celem badania było ustalenie, czy i jaki związek wstępuje pomiędzy temperamentem i poszczególnymi stylami radzenia sobie ze stresem a konsekwencjami psychicznymi wynikającymi z emigracji. Badanie zostało przeprowadzone na grupie 96 emigrantów polskich, którzy mieszkają w Holandii. Przeprowadzone analizy wykazały, że w grupie badanych emigrantów poszczególne cechy temperamentu są istotnie powiązane z konsekwencjami psychologicznymi, które wynikają ze stresu emigracyjnego. To badanie wykazało potrzebę wsparcia psychologicznego dla emigrantów, aby pomóc im skuteczniej radzić sobie ze stresem i minimalizować negatywne skutki psychiczne.

Podsumowując, cele wszystkich prac wchodzących w skład cyklu zostały sformułowane poprawnie i odnoszą się do ważnego i aktualnego problemu. Dobór materiału jak i narzędzi badawczych był w mojej opinii prawidłowy. Zastosowane metody statystyczne w poszczególnych badaniach były odpowiednie do zebranego materiału. Wyniki badań zostały przedstawione szczegółowo z prawidłowym wykorzystaniem danych.

Opis niektórych wyników byłby w mojej opinii bardziej interesujący, gdy został opatrzony dodatkowym komentarzem. Np. na str. 18 dwukrotnie napisano „Współczynniki korelacji przedstawiają związki między wsparciem społecznym a psychologicznymi konsekwencjami stresu emigracyjnego. Zakresy tych współczynników prezentuję poniżej”. Przy opisywaniu korelacji opisano jeden czynnik, np. „współczynnik korelacji dla negatywnych emocji”. Opis z jakim czynnikiem korelowały negatywne emocje ułatwiłby zrozumienie opracowania. Tabele z opisem weryfikacji hipotez wymagałyby też szerszego opisu z wyjaśnieniem znaczenia zastosowanych symboli +, - (brak podstaw do odrzucenia H₀, przyjęcie H₀, odrzucenie H₁)

Ogólnie zawarta w publikacjach i opracowaniu dyskusja uzyskanych wyników jest wnikliwa i dowodzi szerokiej wiedzy Doktorantki dotyczącej tematu oraz umiejętność jej wykorzystania.

Dodatkowego komentarza wymagałby w mojej opinii niektóre wyniki, np. „emigranci otrzymujący większe wsparcie emocjonalne, mają zazwyczaj przewagę uczuć negatywnych nad pozytywnymi”, czy „radzenie sobie skoncentrowane na emocjach u osób dłużej przebywających na emigracji”.

Interesujący byłby także szerszy komentarz do wniosku: „czas spędzony za granicą wydaje się nie mieć wpływu na psychiczne konsekwencje stresu związanego z emigracją” ale „długość pobytu za granicą wpływa na strategie radzenia sobie ze stresem – osoby, które przebywają za granicą przez dłuższy czas, częściej stosują strategie skoncentrowane na emocjach i wykazują większą skłonność do radzenia sobie w sposób dysfunkcyjny”

Doktorantka sprawnie korzystała ze źródeł, prawidłowo dobierając literaturę naukową. Piśmiennictwo zawiera 37 publikacji, chociaż w publikacjach zawarto więcej cytowań. Całość dyskusji w opracowaniu i publikacjach świadczy o dobrym przygotowaniu i znajomości tematu przez Doktorantkę. Ważna jest także umiejętność krytycznego podejścia do wyników, czego dowodzą opisane ograniczenia badania.

Wnioski Doktorantka przedstawiła w różnych miejscach opracowania jako:

- Wnioski (str. 37)
- Znaczenie poznawcze przeprowadzonego badania (str. 43) w 6 punktach wraz z podsumowaniem
- Najważniejsze wnioski z badania w 10 punktach (str. 44) w 10 punktach
- Mocne strony badania (str.45) wraz z podsumowaniem

Ta część opracowania mogłaby zostać uporządkowana i przedstawiona w postaci jednej grupy wniosków.

Najważniejsze wnioski przedstawiła emigrantka w 10 punktach:

1. emigranci doświadczający silnego lęku i negatywnych emocji mogą mieć trudności z efektywnym radzeniem sobie ze stresem,

2. wsparcie emocjonalne odgrywa istotną rolę w psychologicznych konsekwencjach stresu emigracyjnego, a emigranci otrzymujący większe wsparcie emocjonalne mają zazwyczaj przewagę uczuć negatywnych nad pozytywnymi,
3. polscy imigranci mieszkający w Holandii doświadczyli większego stresu, strachu i negatywnych emocji w porównaniu z obywatelami holenderskimi,
4. pandemia COVID-19 miała negatywny wpływ na poziom stresu, lęku i emocji u Polaków, zarówno w Polsce, jak i wśród polskich imigrantów w Holandii,
5. uczucia pozytywne i zadowolenie z życia skorelowały z konstruktywnymi strategiami radzenia sobie ze stresem, podczas gdy uczucia negatywne i lęk były związane z mniej efektywnymi strategiami radzenia sobie,
6. temperament i style radzenia sobie ze stresem mają istotne znaczenie dla konsekwencji psychicznych związanych z emigracją,
7. emigranci, którzy mieszkali za granicą przez dłuższy czas, częściej stosowali strategie radzenia sobie skoncentrowane na emocjach, ale także częściej wykazywali dysfunkcjonalne radzenie sobie,
8. czas spędzony za granicą nie miał wpływu na psychiczne konsekwencje stresu emigracyjnego, a inne czynniki, takie jak temperament i style radzenia sobie ze stresem, były bardziej istotne,
9. holenderski system zdrowotny jest dobrze zorganizowany i opiera się na ubezpieczeniach, a obywatelom zapewnia szeroki zakres opieki,
10. Polska mogłaby brać przykład z holenderskiego podejścia do organizacji opieki zdrowotnej, zwłaszcza podczas wprowadzania reform i korzystania z funduszy unijnych.

Wszystkie przedstawione w 10 punktach wnioski oceniam jako ważne i odpowiadające na zawarte w celu pracy zadania.

Należy podkreślić nowatorski charakter wniosków i ich istotne znaczenie praktyczne. Zbadanie strategii radzenia sobie ze stresem i sposobu identyfikacji osób narażonych na dysfunkcjonalne radzenie sobie mogą pomóc w skierowaniu odpowiedniego wsparcia i interwencji psychologicznych, aby minimalizować negatywne skutki psychiczne związane z emigracją. Prace przedstawione w cyklu mogą mieć ważne znaczenie dla przyszłych działań politycznych

i społecznych oraz podejmowania decyzji politycznych i społecznych w zakresie wsparcia i opieki nad emigrantami oraz osobami doświadczającymi stresu związanego z pandemią.

Także porównanie systemów opieki zdrowotnej w Holandii i Polsce ze wskazaniem propozycji dla polskiego systemu uważam za ważne pod względem praktycznym.

Streszczenie jest napisane w sposób typowy dla rozpraw doktorskich.

Podsumowując, przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską mgr Iwony Celiny Bujek-Kubas oceniam bardzo dobrze. Praca w mojej opinii stanowi ważny wkład w wiedzę dotyczącą problemu emigracji. Podjęty temat jest ważny i nowatorski, a rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu naukowego. Ma istotne wartości praktyczne, a wyniki z pewnością powinny zostać wykorzystane w planowaniu wsparcia dla polskiej populacji emigracji w Holandii i innych krajach.

Cele prac zostały sformułowane poprawnie, metody i narzędzia badawcze prawidłowo dobrane i zastosowane. Analiza wyników oraz dyskusja zostały przeprowadzona prawidłowo oraz posumowane logicznymi wnioskami.

Przedstawiona do oceny praca mgr Iwony Celiny Bujek-Kubas w mojej ocenie spełnia wymogi stawiane rozprawie na stopień naukowy doktora nauk medycznych określone w art.190 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. z 2018r. poz.1668 z późn. zm.). Doktorantka wykazała się szeroką wiedzą teoretyczną w podjętym temacie i umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Wnioskuje zatem do Wysokiej Kapituły Kolegium Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu o dopuszczenie mgr Iwony Celiny Bujek-Kubas do dalszych etapów przewodu doktorskiego. W oparciu o przedstawione powyżej uzasadnienie, w tym nowatorskość i pracy i jej aspekty praktyczne, wnoszę o wyróżnienie pracy.

Prof. dr hab. n. med. Violetta Opoka-Winiarska

